

YARIM KÂFİYE

Seyit KILIÇ

Yarım kâfiye genelde “Mısra sonlarındaki redif harici tek ses benzerliğine dayanan kâfiye çeşididir” diye tarif edilmektedir. (Erman Artun, Türk Halk Edebiyatına Giriş, s,93) Bu tarif yapılırken de sesli/sessiz harf ayrımı yapılmamaktadır.

*Bir geliş var!.. Ne mübarek, ne garib âlem bu
Hava boydan boya binlerce hayaletle dolu...* Yahya Kemal Beyatlı

Görüldüğü gibi eğer yukarıdaki tarifi kıstas olarak alırsak bu beyitlerde “u” sesine dayalı yarım kâfiye olduğunu kabul etmek zorunda kalacağız. Çünkü burada bir sese dayalı olan kural gerçekleşmiştir. Bu kâfiye düzeninde kelime yalın halde olup ek almadığı için üzerinde düşünmeye gerek yoktur. Zaten Erman Artun bahsi geçen eserde: “Ender olarak bir ünlü benzeşmesiyle de yarım kâfiye yapılır. Fakat bu kusur sayılır.” (Erman Artun, Türk Halk Edebiyatına Giriş, s,93) Diyerek bu tür uyakların yarım kâfiye sayılabileceğini, ancak bunun şiirde kusur olacağını beyan etmiştir.

Yarım kâfiye üzerinde değişik örneklerimizi vermeye çalışalım...

*Elâ gözlerine kurban olduğum
Yüzüne bakmaya doyamadım ben
İbret için gelmiş derler cihana
Noktadır benlerin sayamadım ben... (Âşık Ömer)*

Yukarıdaki koşmanın 2. ve 4. mısralarında yukarıdaki kuralımıza göre yarım uyak vardır. Bu uyakların ana sesi redif olarak kabul ettiğimiz ek ve kelimeler hariç “y” sesidir. Bu konuda bir şüphe yoktur. Eskiden bu ana harfe “revî” derlerdi Revî: Kâfiyelerin temel harfidir. Uyakları oluşturan benzer seslerin son ve ana harfine revî denir. Genellikle de kelimelerin sonunda bulunan bir sessiz harftir. Kullanılan redifler aynı anlamı muhtevî takılardan ibaretse bunda bir sorun kalmamaktadır. Ancak eğer orada “do-y/amadı-m ve sa-y/amadı-n gibi görevleri ayrı olan ekler kullanılırsa kâfiyenin asıl harfi sona kaymış “m” ve “n” seslerinden teşekkül eden aliterasyonlu bir kelime elde edilmiş olur. Bu da onların kâfiye şemâsını bozar.

Aktım
Çektin
Yaktın

Kelimelerinde olduğu gibi... Çektin, yaktın kelimelerindeki kâfiyenin asıl sesini “k” harfi oluşturmaktadır. İşte bu revî harfinden sonra gelen-tın ekleri aynı görevi yaptıkları için rediftir. Ancak A-k-tım kelimesinde geçmiş zaman 1. Şahıs eki olduğu için redif olmaktan çıkmıştır. O zaman burada yarım kâfiye yoktur. Revî harfi ise “aktım” kelimesinde “m” sesi olmuştur. Burada sadece yine şiirin ahengi ile alakalı olan “k ve t” harfleri ile aliterasyon meydana gelmiştir.

Kâfiye konusunda diğer vuzuha kavuşturulması gereken bir konu ise şudur. Buna bazı şiir yazan kimselerin dörtlüklerinde rastlamak mümkündür.

Va-r-sın
Ve-r-sen
Vu-r-sun

Bu tür uyakların revî harfi “r” sesi olarak bilinmektedir. Va-r-sın, vu-r-sun kelimelerinde revî harfi “r” iken ver-sen kelimesinde ise asıl kâfiye harfi “n” sesi olmaktadır. Çünkü burada sona gelen redif olarak kullanılan eklerin görevleri değişiktir. Var-sın, vur-sun kelimelerinde -sın, -sun ekleri emir kipinde 3. Şahıs ekidir. Oysa ver-sen kelimesindeki ek ise dilek/şart kipi 2. Şahıs ekidir. O zaman buradaki “ver-sen” kelimesindeki revî “n” sesidir.

Burada şöyle denilebilir, diğer kelimelerde “n” sesi ile bittiği ve revî harfi de “n” olduğuna göre o zaman bu üç kelime arasında yarım uyak vardır. Evet, yukarıdaki tarifi temel olarak aldığımız zaman bu tür kelimeler arasında uyak vardır. Ancak birden çok heceden meydana gelen bu tür kelimelerde böyle tek bir ses ile kâfiye yapmak ne kadar sanatkârane bir üsluptur orası tartışılır.

Ben bu tür kâfiyeyi hoş görmüyor ve şiiri zayıflatan bir unsur olarak düşünüyorum. Daha önce bazı yazılarımızda düşünülmesi için vermiş olduğumuz “kar-verir” örneğinde olduğu gibi...

Bu izahatımızda yukarıdaki yarım kâfiye tarifine ters düşecek bir şey yoktur. Her iki kelime de -“var ve verir” kelimelerinden bahsediyorum- “r” sesi ile bittiğine göre yarım kâfiye vardır deriz. Bu tür uyakları sadece yukarıdaki tarife göre yapanlar şunu bilmeli ki her ne kadar böyle uyaklar bu tarife girse de hatadan ve kusurdan salim değildir.

*“Ferhat Şirin için dağları deşti
Âşık maşuk için derde bulaştı
Mecnun Leylâ için çöllere düştü
Kerem’e Aslı’nın közü başkadır” ... Kul Mustafa*

Buradaki kâfiye yapısının revî harfi “ş”dir. -ti, -tı, -tü ekleri rediftir. Deş, bulaş ve düş kelimeleri kök hâlinindedirler. Bulaş iki heceli bir fiildir. Bu şekli ile kök hâlinde olup son hecesi olan -aş ek değil kelimenin kendi gövdesindedir. (Not: Zannımca bu kelime belki Eski Türkçedeki “bulga-mak” kelimesi ile yakından alakalıdır. Nihayetinde bulamakta her hangi bir şeyi katıp karıştırmak, lekelemek, kirletmek, bulaşık duruma getirmek mânâsındadır. Bu yüzden kelimenin kökü “bulga” olup sonradan “g” konsonantı düşmüş; “ş” ekiyse kalıplaşarak kalmış olabilir. “Suyu bulandırma” kelimesinde aynı mânâ olmasa da yakın bir ilgi vardır. Fakat bulaşmak ile bulamak; bulaşık ile bulanık arasındaki yakın mânâ beni bu kelimelerin aynı olması gerektiğini düşünmeye sevk etti.)

Bu örneklerden sonra söyleyeceğimiz sözleri şöylece toparlayabiliriz. Eğer kâfiye olarak kullanılan kelimeler tek heceli ve almış olduğu ekler aynı görevde kullanılan ekler ise bu tür kelimelerin yarım kâfiye olmasında şüphe yoktur. Meselâ:

*“Yeşil ördek gibi daldım göllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gidem gurbet ellere
Ne sen beni unut ne de ben seni...”*

Misalinde olduğu gibi kelimelerin kökleri tek hece üzerine bina edilmiş ve ekler aynı mânâda kullanılarak rediflerle kelimeye bir zenginlik katılmıştır. Bir de yine tek hece olarak kullanılıp redifleri ayrı kelimelerden teşekkül eden mısraların oluşturduğu kâfiyeler vardır:

*“...
Karac’oğlan her sözleri bal gibi
Geydiği başına vala, al gibi
Sevdiğim karakaşlı gonca gül gibi
Kokar dilber beni mecnun eyledi...”*

Bu dörtlükte görüldüğü gibi “l” sesi revî olmak üzere bal, al, gül kelimeleri kök halinde yarım kâfiye “gibi” benzetme edatı ise redif olarak kullanılmıştır.

*“Geceleyn bir ses böler uykumu
İçim ürpermeyle dolar: -Nerdesin?
Arıyorum yıllar var ki ben onu
Âşkıyım beni çağırın sesin...” (Ahmet Kutsi Tecer)*

Bu şiirde de görüldüğü gibi 1. ve 3. dizlerin kâfiyelerinin ana/revî sesi “u”dur. Ancak bu tür uyaklar yukarıda da beyan ettiğimiz gibi sanat açısından şiiri zayıflatmaktadır.

Şiirin dilimizdeki türkü olduğunu bildiğimize göre kulağımıza hoş gelecek bir nağme olması gerekmektedir. Bu tür uyaklar şiirde bir kusurdur. Şiirin formunu zayıflatan ana etkenlerdendir.

*“...
Dostun bahçesine yad eller dolmuş
Gülünü toplarken fidanı kırmış
Şunda bir kötünün koynuna girmiş
Şu benim sevmeğe kıyamadığım...” Karac’oğlan*